

Ayşe Günaysu: Diyarbakır 1880

Posted on 20/11/2015

Tarih 15 Haziran 1880. Yer Diyarbakır. Yüksek ekmek fiyatları ve kıtlık nedeniyle halk perişan. İsyan halinde bir kalabalık telgrafhanenin önünde. Ellerindeki dilekçeyi Diyarbakır ve İstanbul'daki yetkililere ulaştırmak istiyorlar. Dilekçede günümüz diline çevrildiğinde aynen şunlar yazılı:

“Sadrazamlığın ilgisine,

Rusya, Prusya, İngiltere, İtalya, Fransa ve Neme sefaretlerinin ilgisine;

Ermeni ve Rum Patrikhanelerinin, Yahudi Hahambaşılığı'nın ve Masis gazetesinin ilgisine;

Hinta, yağ, ağnam ve nafakamızın tamamı Mardinli Kazazyan Oseb ve Cerciszade Hacı Mehmed vesair muhtekirler [vurguncular] tarafından zabtedilmiştir. Bu sebeple ahalimiz gayet perişan hale düşmüştür. Parası olan nafaka [erzak] bulamıyor. Olmayan büsbütün telef olmaktadır. Acizan [çaresiz halk] Vali Paşa'ya ve İdare Meclisi'ne müracaat etmiştir, ancak henüz bir cevap alınamamıştır. İmanat aşkına ya ahaliyi rahatlatıracak bir çare veyahut hicrete bir emir talep etmekteyiz.

Umum Müslim ve Gayrimüslim Diyarbakır Ahalisi”

Dilekçe Müslüman ve gayrimüslim halk adına, onların temsilcileri tarafından yazılıp imzalanmış. Kalabalık içinde de zaten Müslüman olduğu kadar Hıristiyan ve Yahudiler de vardır. Vurguncu olarak adı verilenlerden birisi Ermeni, diğeri de Müslüman, hem de hacı.

Olaylar ayaklanmaya kadar varır. Kazazyan Oseb'in evi sayıları bine varan ve Müslüman-gayrimüslim karışık bir kalabalık tarafından saldırıya uğrar, askerler evdekileri korumak için araya girmek zorunda kalır, yine de ölenler ve yaralananlar olur.

Burada sadece bir bölümünü aktardığım, adaletsizlik karşısında Müslüman-Hıristiyan birlikteliğine ilişkin bu şaşırtıcı olay, Hrant Dink Vakfı'nın Kasım 2011'de düzenlediği "Diyarbakır ve Çevresi Toplumsal ve Ekonomik Tarihi Konferansı"nda, Özge Ertem'in sunduğu tebliğde anlatılıyor. Konferansta sunulan tebliğler Vakıf tarafından kitap halinde bir araya getirilerek yayınlanmış. Son derece değerli bir kaynak.

Özge Ertem'in anlattığı olayda, Müslim ve gayrimüslim halkın hedef aldığı iki kişiden birinin Ermeni, diğerinin Müslüman olması, kurulu düzenin dengelerinin geçerli olduğu dönemlerde sınıf çatışmasının, etnik/dinsel gerilimleri aşacak kadar belirleyici olduğunu gösteriyor. Osmanlı'da her ne kadar din temelinde bir toplumsal hiyerarşi yürürlükte olsa da sınıf ilişkileri ağırlığını hissettirmekte.

Köylerde Kürt olsun, Türk olsun, Ermeni ya da Rum olsun yoksul köylüler toprak sahibi ağalar ve beylerin baskı ve sömürsü altında yaşıyordu. Ancak sistem, sıradanlaşmış günlük cinayet, el koyma ve benzeri hukuksuzluklara rağmen, bir çeşit kararsız denge üzerinde kitlesel katliamlara yol açmadan yürüyordu.

Kurulu düzenin dengeleri altüst olduğunda, etnik/dinsel gerilimler, sınıfsal gerilimlerin yerini aldı. Değişim, aydınlanmacı, reformcu tanzimattan Abdülhamit'in İslamcı rejimine geçişle birlikte yaşandı ve Müslüman çoğunlukta Hıristiyan ve Ermeni düşmanlığının yükselmesine yol açtı. Kürdistan'ın iç fethi ve Kürt özerkliğine son verilmesi ve ardından Abdülhamit'in Sünni Kürtleri İslam'ın bayrağı altında vurucu güç olarak kullanması dengeyi bozunca, halkların eşitsiz "kardeşliği" de son buldu. Reformlarda birleşen, eşitlikçi, çokuluslu bir temele dayanan "Osmanlıcı" ideal, yerini İslami fanatizme bıraktı. 150-200 bin Ermeni'nin hayatına mal olan 1895-96 katliamları ve ardından gelen 1915 Soykırımı'nda,

kısa bir süre önce vurgunculara karşı Hıristiyan komşularıyla birlikte mücadele eden Müslüman halk, devlet tarafından örgütlenen soykırım sürecinde varıl-yoksul demeden Hıristiyanları katletti. Vurguncu Osep Kazazyanlar, sömürdüğü yoksul Ermeni köylüleri ile birlikte korkunç şekillerde can verdiler.

Burada karşımıza, hayatın gidişatını belirleyen dinamikleri iyi anlayabilmek açısından önemli sorular çıkıyor: Toplumsal yaşamın gidişatını belirleyen temel dinamik olarak sınıf çatışması hangi koşullarda yerini etnik/dinsel çatışmaya bırakıyor? Diyarbakır'da haksızlığa karşı birleşen farklı din ve etnik kimliklere sahip halk, nasıl oluyor da, kendilerinden kilometrelerce uzaktaki başkentte alınan bir kararla ırkçı güdülere teslim oluyor ve yanbaşındaki, kendisiyle aynı haksızlıklara maruz kalanların katili olabiliyor?

Devam edelim: 1980 öncesinde yükselen ve sistemi sarsan muhalefet sınıf temelli iken, fiili ve ideolojik mücadele sınıf üzerinden yürürken, sonrasında gelişen ve bugün geleceğimizi belirleyecek olan mücadele etnik ve dinsel bir içeriğe evrildi? Hangi faktörlerin etkisi altında demokrasinin önünü açan sınıf mücadelesi değil de Kürtlerin özgürlük mücadelesi oldu? Aynı süreçte, hangi koşullar ve etmenler, toplumsal yarılmamanın bir boyutunun da, hiç de sınıfsal olmayan bir şekilde, yoksulları da, zenginleri de kapsayan İslami yaşam tarzı ve buna itiraz edenler arasında ortaya çıkmasına neden oldu?

Bu soruların yanıtlarını aramak ve bunları tartışmak, şablonlar ve ezberlenmiş formüllerle düşünmeyi reddetmek anlamına geliyor. Hayatı bütün karmaşıklığıyla anlamaya çalışmak anlamına geliyor.

Kaynak: [Özgür Gündem](#)